

RAŠČITAVANJA ŠEKSPIRA
VENERA I ADON

JELISAVETA MILOJEVIĆ

BEOGRAD 2020

SADRŽAJ

PROLOG	7
William Shakespeare: <i>Venus and Adonis</i> , 1593. (Vilijem Šekspir: <i>Venera i Adon</i> , prevod na srpski Jelisaveta Milojević, 2020)	11
<i>Venera i Adon</i> u prevodu: pogled unazad (Jelisaveta Milojević)	85
Saglasje nesaglasja: Crveno-bele metamorfoze Venere i Adona (Jelisaveta Milojević)	105
<i>Venera i Adon</i> i <i>Soneti</i> : Jedno u drugom – oboje u jednom (Jelisaveta Milojević)	117
O autoru	153

PROLOG

Poema *Venera i Adon* je Šekspirov prvenac, nastao u preteško vreme kužne pošasti, koja je se svila nad Engleskom 1592–1593. Pozorišni život u Londonu je stao, naredbom vlasti, a Šekspir se povukao na imanje svog zaštitnika, Henrija Rajotslija, grofa od Sautemptonu, i u bezbednoj auri svog fizičkog egzistencijalnog mira pisao o nemiru duha i duše na erotskom fonu – *in eros veritas*. Božansko nadahnuće je potražio od Orfeja, a gde je Orfej, tu je i Apolon, koji se pominje u epigrafu: *Vilia miretur vulgus; mihi flavus Apollo Pocula Castalia plena ministret aqua*. Dakle, „prostim stvarima neka se divi svetina; meni zlatokosi Apolon neka pruži vrčeve pune vode s Kastalijske“. Latinski navod je iz Ovidija (Ovidije, *Amores*, lib. I, el. XV, 35–36) i jeste ključ za čitalačko raščitavanje poeme i razumevanje u njoj prisutne homoerotske linije. Inspiraciju, osim božanske, Šekspir je našao u pesniku, a bogovi govore kroz pesnike: tako je *Venera i Adon* velelepna pesnička građevina nikla na motivima iz Ovidijevih *Metamorfoza* (Knjiga: Desete, Četvrte i Treće), najčuvenija njihova adaptacija u doba renesanse, šekspirovski samosvojna i jedinstvena. Šekspira je plenilo ono što je našao kod Ovidija: raskoš misli, slobodoumlja, asocijacija i jezičkog izražavanja. Takve slobode krase *Veneru i Adona*, gde ih nalazimo razobručene i poletne: u novom, savremenom, renesansnom, viđenju i doživljaju i u iskričavom, originalnom jezičkom idiomu, razvedenom od svih dotadašnjih izražajnih konvencija ljubavnog erotskog pesništva. Sloboda misli i izražavanja jezikom pesničkih slika i simbola u poemi *Venera i Adon* je bez presedana.

Kad i poema *Venera i Adon* nastajala su, pa i nastala, i druga Šekspirova dela: *Romeo i Julija*, *San letnje noći* i *Uzaludni ljubavni trud* koja čuvaju vezu sa motivima iz poeme. Ideje i slike iz *Venere i Adona* Šekspira nisu nikad napuštale i one izbijaju u mnogim dramama iz kasnijeg stvaralačkog perioda, a ponajviše u poznoj drami *Antonije i Kleopatra*, gde je veza sa izvornom poemom najočitija: Kleopatra je Venera koja je potčinila ratničkog boga Marsa u Antoniju, kog je najpre ponizila a potom uzdigla u nebesa da s njim šeta Jelisejskim poljima. Antonije

je Adon koji je pokušao da odraste. Venera i Adon, Kleopatra i Antonije jesu parovi koji će se, sigurna sam, sresti na nebu, tamo gde ljubav potire ratničko herojstvo.

Veza sa dramama jeste idejna ali i simbolička i slikovna. Tako, na primer, *šuma*, kao mesto dešavanja radnje, Ovidijem nadahnuta ali šekspirovska: stvarna ili umišljena divljina puna opasnosti, izazova, rizika i iznenađenja, mesto moguće tragedije pre nego harmonije i blaženstva, mesto seksualne zloupotrebe, nasilja ali i iluzije, snova i ekstaze, podignuta je u *Veneri i Adonu* na nivo ideje o čistilištu, mestu u kom se događaju promene u likovima na njihovom putu od zablude do istine. Kao alegorija *šuma* zauzima središnje mesto ne samo u *Veneri i Adonu* već i kasnije, u: *Dva viteza iz Verone*, *Titu Androniku*, *Snu letnje noći*, *Veselim ženama vindzorskim* i *Kako vam drago*.

Još jedna markantna ideja se provlači kroz Šekspirov opus – dramski i poetski – a ta je da je ljubav bolest. Asocijacije na bolest i kugu su prisutne u poemi, ali ne površno, kroz deskriptivna upućivanja na sam kontekst u kojem se bolest dešavala, već su duboko potisnute u kod metafora i simbola – crvenog i belog – kuga se ispoljavala u vidu crvenih pečata na beloj koži. Za Šekspira i ljubav je bolest – i kad se radi o osećanju (*my sick heart* VA, 584), o mislima (*sick-thoughted Venus* VA, 5) i, nadasve, kad se radi o ljubavi samoj, pisanoj velikim slovom, kao metonimu za Veneru, koja je boginja Ljubavi i Ljubav sama (*love-sick queen* VA, 175; *love-sick Love* VA, 328). Tema ljubavi kao bolesti, kao i simbolika boja crvene i bele, razrađuje se u posebnom eseju u ovoj knjizi: „Saglasje nesaglasja: Crveno-bele metamorfoze Venere i Adona”. Asocijaciju na bolest Šekspir izražava, uz druga izražajna sredstva, i bojama u simboličkom smislu – crvenom i belom. U *Veneri i Adonu* crveno i belo su, između ostalog, u ljubavnom kontekstu, korišćene kao asocijacija na kugu, u *Sonetima*, sa kojima poema pokazuje frapantnu sličnost, kao asocijacija na sifilis (na primer, Soneti: 144, 153, 154): u oba slučaja bolest se ispoljavala u vidu crvenih pečata na (beloj) koži. Epidemiju kuge iz 1592–1593 ljudska priroda je prevela u post-traumatsku euforiju i epidemiju razvrata – dakle, bolest smenila bolešću, pa otud i opstanak i produžetak iste, crveno-bele, manifestacije i simbolike u *Sonetima*.

Naporednim čitanjem poeme *Venera i Adon* i *Šekspirovih Soneta* uviđa se upadljiva veza, toliko upadljiva da sam esej koji se tom sličnošću bavi naslovila: „*Venera i Adon* i *Soneti*: Jedno u drugom – oboje u jednom“. Ovaj

esej čitalac će naći u knjizi koja je pred njim. Kao neko ko je dekadu proveo raščitavajući *Sonete* odabrala sam da govorim o vezi *Venere i Adona* sa njima. Ta veza je očigledna i jarka – tolika da bi se ova dva dela mogla slobodno objaviti kao diptih. Navodi iz izvornih dela daju sličnosti snažnu potporu. Sličnost *Venere i Adona* i *Soneta* vidna je kad su u pitanju osnovne ideje: o životu, smrti, prolaznosti, lepoti i ljubavi u punom spektru ispoljavanja: od idealizovane ljubavi i oboženja ljubavnika sve do požude i (samo)uništavajuće agresivne strasti, jednom rečju: o snazi erosa kao sili *per se*. Sličnosti se zapažaju i kad se radi o karakterizaciji likova i odnosu među njima: Adon ('sweet boy') je sličan Mladiću (takođe 'sweet boy'), jednom od glavnih likova u *Sonetima*, a Venera Crnoj Dami. Sličnost između navedenih dela se može ispratiti i na nivou izbora reči, karakterističnih kombinacija reči, pesničkih slika i stila. Vidna je, takođe, i sličnost kad se radi o svojstvima stiha i stihovanja, metrici i rimi. Ritamska šema stiha je ista – oba dela su napisana jamskim pentametrom. Sličnost između ovih poetskih dela u eseju se prati na izboru primera, počev od frapantne sličnosti koja je evidentna već od samog početka speva *Venera i Adon*: od epigrafa i posvete koji se doslovno preslikavaju u Sonete 107 (epigraf) i 26 (posveta); s tim u vezi (retorsko) pitanje: da li su i *Soneti* posvećeni kome i *Venera i Adon*? Navode se i poređenja u okviru tematskih jedinica, gde se zapažanja podupiru primerima iz oba poetska dela, naporedo. Činjenica je da se u *Veneri i Adonu* i *Sonetima* može naći i blistave različitosti, postignute sazrevanjem, ljudskim i pesničkim, samo uvećava njihovu umetničku vrednost.

Kruna knjige: *Raščitavanja Šekspira. Venera i Adon* ipak bi trebalo da jeste prevod – prvi srpski prevod s originala, Šekspirovog jezika 16. veka. Činjenice u vezi sa putem ove Šekspirove poeme u prevodu daju se u posebnom prilogu: „Venera i Adon u prevodu: pogled unazad“. Razlozi za prevođenje ovog dela na srpski jesu brojni – jedan ubedljiviji od drugoga. Oni su: istorijski, kulturološki, filološki, književni, estetski, takođe i oni koje bismo mogli nazvati nacionalnim. Nakon srpskog romantizma i udaljenosti od više od veka i po nakon amaterskog prevoda s nemačkog Ace Popovića Zuba, 1861, 21. vek bi imao šta da kaže kroz prevod jer, jasno je, da bi se tekst preveo on se mora raščitati a otvaranje značenja uvek se događa u kontekstu idejno-estetskom vremena u kom nastaje. Tako i poema *Venera i Adon*, nakon pola milenijuma, dobija, u svetskom književnom miljeu, na svom zamahu u današnje vreme, kroz književnu kritiku sa fokusom na redefinisanje toliko aktuelnog pojma rodnosti, da

navedemo samo jedan primer. Ovakvo raščitavanje književnog originala prevodilac svakako mora uzeti u obzir. S ovim udruženo ide i prepoznavanje i priznavanje vrhunskih književnih vrlina ovog umetničkog dela. Filologija, sa svoje strane, ozaruje se jezičkim vrlinama: originalnim izražavanjem koje odgovara misaonoj visprenosti pesnika, jezikom simbola i alegorije, zvukom poezije, kao i lakoćom stihovanja. Sva navedena svojstva dovoljna su da ovo maestralno delo preporuče za prevod na srpski, što, rekoh, treba da bude i jeste od nacionalnog značaja pa da se stoga i institucionalno podrži, kao i prevođenje drugih kapitalnih dela svetskih klasika. Moj autorski prevodilački poduhvat u vezi sa ovim Šekspirovim delom, nasuprot, jeste individualni čin pregaoaca i entuzijaste koji jedinu, a vrhunsku, nagradu crpe i nalazi u susretu s umetničkim delom u poljima duha i duše, u isceliteljskoj moći katarze, kao i svesti o tome da čini nešto na polzu svog naroda.

Jelisaveta Milojević
Beograd, 2020.

William Shakespeare
VENUS AND ADONIS

Vilijem Šekspir
VENERA I ADON

Prevod na srpski
Jelisaveta Milojević

**TO THE RIGHT HONOURABLE HENRY WRIOTHESLEY,
EARL OF SOUTHAMPTON, AND BARON OF TITCHFIELD**

RIGHT HONOURABLE, I KNOW NOT how I shall offend in dedicating my unpolished lines to your Lordship, nor how the world will censure me for choosing so strong a prop to support so weak a burden: only, if your Honour seem but pleased, I account my self highly praised, and vow to take advantage of all idle hours till I have honoured you with some graver labour. But if the first heir of my invention prove deformed, I shall be sorry it had so noble a godfather, and never after ear so barren a land, for fear it yield me still so bad a harvest. I leave it to your honourable survey, and your Honour to your heart's content; which I wish may always answer your own wish and the world's hopeful expectation.

Your Honour's in all duty,

William Shakespeare

**VELEČASNOM HENRIJU RAJOTSLIJU,
GROFU OD SAUTEMPTONA I BARONU OD TIČFILDA**

NADASVE UVAŽENI GOSPODINE,

Ne znam da li ću vas uvrediti time što Vašem gospodstvu posvećujem ove neuglađene stihove niti da li ću biti izložen kritici jer sam odabrao toliko moćnu potporu ovako nejakom teretu: ali ako Vaša milost bude zadovoljna, biće mi to velika pohvala i zaričem se da ću iskoristiti sve slobodno vreme dok Vas ne počastvujem boljom tvorevinom; ali ako se prvi izdanak mog stvaralaštva pokaže slabim, žaliću što je imao tako plemenitog kuma i neću više nikad orati tako neplodnu zemlju da žetva opet ne bi bila slaba. Prepuštam to vašem cenjenom sudu a Vašu milost uživanju, što će, želja mi je, ispuniti i želju vašeg srca i pozitivna očekivanja čitalaca.

Sa poštovanjem,

Odano Vaš,

Vilijem Šekspir

William Shakespeare
VENUS AND ADONIS

Naslov originala: *Venus and Adonis*

Godina nastanka: 1593 (1592)

Uvedeno u Izdavački registar (Stationers' Register, Liber B, Richard Field) 18. aprila 1593.

VENUS AND ADONIS

Even as the sun with purple-coloured face
Had ta'en his last leave of the weeping morn,
Rose-cheeked Adonis hied him to the chase;
Hunting he loved, but love he laughed to scorn;
Sick-thoughted Venus makes amain unto him,
And like a bold-faced suitor 'gins to woo him.

'Thrice-fairer than myself,' thus she began,
'The field's chief flower, sweet above compare,
Stain to all nymphs, more lovely than a man,
More white and red than doves or roses are;
Nature that made thee, with herself at strife,
Saith that the world hath ending with thy life.

'Vouchsafe, thou wonder, to alight thy steed,
And rein his proud head to the saddle-bow;
If thou wilt deign this favour, for thy meed
A thousand honey secrets shalt thou know:
Here come and sit, where never serpent hisses,
And being set, I'll smother thee with kisse

VENERA I ADON

Kad sunce suzno praskozorje ostavi za sobom
I, žarno, uspne se uz neba litice,
Adon, rumen, u lov kreće sa žarom;
Lov je voleo – ljubavi se smejao u lice.
Za njim, u stopu, Venera, za njim bolesna,
Pride i poče igra zavodnička, drska.

„Lepši si od mene nebrojeno puta,
Bez premca u božjoj bašti, lep i opojniji,
Postiđuješ ljude i boginje skupa,
10 Belji od goluba, od ruže rumeniji. 10
Što si takav stvoren možda je i šteta:
Kad ti nestaneš nestaće i sveta.

Hajde, lepi, molim te s konja siđi
I veži uzde da ga za beg spreče!
Ja ću ti, za uzvrat, s pričom tada prići
O ljubavnim tajnama iz kojih med teče.
Dođi, čuvaću te od svakog stvora plaha
I ljubiti dok ne ostaneš bez daha.

'And yet not cloy thy lips with loathed satiety,
 But rather famish them amid their plenty,
 Making them red and pale with fresh variety,
 Ten kisses short as one, one long as twenty:
 A summer's day will seem an hour but short,
 Being wasted in such time-beguiling sport.

With this she seizeth on his sweating palm,
 The precedent of pith and livelihood,
 And trembling in her passion, calls it balm,
 Earth's sovereign salve to do a goddess good:
 Being so enraged, desire doth lend her force
 Courageously to pluck him from his horse.

Over one arm the lusty courser's rein,
 Under her other was the tender boy,
 Who blushed and pouted in a dull disdain,
 With leaden appetite, unapt to toy;
 She red and hot as coals of glowing fire,
 He red for shame, but frosty in desire.

I neće ti biti otužni poljupci brojni,
 20 Bićeš ih gladan i usred obilja. 20
 I dugi i kratki biće poljupci rojni
 A tvoje usne rujne il' blede od milja.
 Prevarićemo vreme, ljubavlju zaneti,
 I dan će letnji samo sat trajati.”

To rekavši, tresući se u požudi,
 Zgrabi mu ruku što krepošću bije,
 A njen znoj joj melem i moćan lek bi –
 Na Zemlji moćnijeg za boginju nije.
 Strast usplamtela što u njoj tuče
 30 Dade joj snagu da ga s konja svuče. 30

Požudnog pastuva zauzda jednom rukom
 A drugom pothvati nežnoga mladića,
 Kiselog lica u preziru tupom,
 Neveštog i nevoljnog za ljubavna pića.
 Ona užarena k'o u vatri ugljen –
 On zažaren od stida, u požudi leden.

The studded bridle on a rugged bough
 Nimble she fastens: O, how quick is love!
 The steed is stalled up, and even now
 To tie the rider she begins to prove:
 Backward she pushed him, as she would be thrust,
 And governed him in strength, though not in lust.

So soon was she along as he was down,
 Each leaning on their elbows and their hips:
 Now doth she stroke his cheek, now doth he frown,
 And 'gins to chide, but soon she stops his lips;
 And kissing speaks, with lustful language broken,
 'If thou wilt chide, thy lips shall never open'.

He burns with bashful shame: she with her tears
 Doth quench the maiden burning of his cheeks;
 Then with her windy sighs and golden hairs
 To fan and blow them dry she seeks:
 He saith she is immodest, blames her 'miss;
 What follows more she murders with a kiss.

Spretno veza dizgine za grane –
 O, kako je ljubavi živa, žustra žila –
 Veza konja a onda i jahača stane,
 40 Baci ga na leđa da bi nad njim bila. 40
 Nadjača ga snagom svoga tela
 Al' da se uzbudi – to nije uspela.

Jedno uz drugo sad na zemlji leže.
 On je kori za dodire smeće
 Stoga mu usta poljupcima veže –
 Razveže rečima samo strasti vrele.
 „Ako ćeš me toliko koriti
 Usta ću ti navek zatvoriti.”

On od stida gori u plamenu
 50 A suze mu njene svud na obrazima. 50
 Ona mu gasi čednost raskrivenu
 A onda suze suši uzdasima.
 Da je grešna njegove su reči –
 Sve druge ona poljupcima spreči.